

# De bomen rond Vleuten-De Meern

Of de naam 'Holland' nu afstamt van 'Helland' of 'Holt/Houtland', beide verklaringen duiden op een vroeger bebost land, waarbij de naam 'Helland' alleen maar wijst op naar verhouding meer moerasbos. In een enkel bos in Polen kunnen we ons nu nog een voorstelling vormen van dit landschap en zien dat het Hollandse oerlandschap iets heel anders was dan wat later het oer-Hollandse landschap werd. Deze totale verandering van het landschap heeft zich ook voltrokken in het gebied rond Vleuten-De Meern, waar langs de oevers van de Rijn moerasbossen moeten hebben gelegen met wilg, els, es en populier, en op de hogere gronden, zoals oeverwallen haagbeuk, iep, eik en linde. Tot in onze tijd gaat aan de ene kant deze kaalslag van het landschap nog steeds door, aan de andere kant werden al gauw andere en vooral 'nuttige' bomen geplant, zoals fruitbomen.

*Groep eiken in park Voorn >*

Hoewel het gebied rond Vleuten-De Meern in principe een open landschap is, staan hier toch veel historische en monumentale bomen. Dit bleek bij een recente inventarisatie, naar aanleiding van uitbreidingsplannen van de gemeente Utrecht. Al is dan van geen enkele boom de groei oneindig, wat betreft onze economie en consumptie valt het ons zwaar om grenzen te stellen. Dit zal in de toekomst ondermeer grote veranderingen tot gevolg hebben in het gebied rond Vleuten. Om daarbij toch zoveel mogelijk rekening te houden met historische en monumentale bomen is hier in 1992 een bomeninventarisatie gehouden in het gebied, begrensd door de snelwegen A2 en A12 en door de Rijndijk, die vanuit Harmelen in noordelijke richting de beide snelwegen verbindt. Meer dan 900 bomen en boomgroepen ouder dan vijftig jaar zijn hierbij in kaart gebracht en beschreven.

## **Fruitbomen**

Nadat in het overwegend open gebied rond Vleuten al eeuwen geleden de oorspronkelijke bossen en bomen waren geroid en gekapt, werden allerlei fruitleverende bomen aangeplant. Karakteristiek voor de omgeving van Vleuten zijn nu de vele fruitbomen. Vaak zijn deze bomen nog heel jong, of zijn ze recent aangeplant ter vervanging van oude hoogstambomen. Toch staan er nog veel oude fruitbomen en een zeer veel voorkomende, historische boom -ouder dan 50 jaar- is dan ook de peer. Ook appel en pruim zijn als oude bomen naar verhouding rond Vleuten

goed vertegenwoordigd. Fraaie, oude hoogstamboomgaarden liggen er ondermeer nog boven De Meern langs 't Zand en boven Harmelen bij 'Huize Harmelen'. Als wegbeplanting staan aan weerszijden van de Enghlaan ten oosten van Vleuten oude peren. Deze oude verbindingsweg is tegenwoordig onderbroken door het spoor, zonder spoorwegovergang. Frappant is echter dat langs het nog resterende deel van deze oude weg aan de andere kant van de spoorlijn de laanbeplanting met peren gewoon doorgaat. Dit wekt de indruk dat de bomen zelfs ouder zijn dan de spoorlijn, die rond 1855 werd aangelegd. Het is niet uitgesloten, want peren groeien vaak maar heel langzaam, en blijken vaak, ondanks geringe grootte, verrassend oud. De landelijke sfeer komt wat betreft de bomen ook tot uitdrukking in de vele notebomen. Net als appel, peer en pruim staan ze meestal naast of vlakbij de menselijke bewoning. Niet toevallig zijn dan ook de oude bomen in het gebied opvallend geconcentreerd langs de diverse wegen.

Het sparen van deze bomen bij de te verwachten uitbreiding van Utrecht zal om die reden eenvoudiger zijn dan van bijvoorbeeld het sparen van de weidevogels.

## **Oorspronkelijke soorten**

Ook de boomsoorten die hier van oudsher in de rivier- en moerasbossen voorkwamen zijn nog altijd te vinden. De es is zelfs karakteristiek te noemen voor het gebied, mede doordat in wegbeplantingen en erfafscheidingen ook nu nog deze mythologische

berboom van al het leven in ere gehouden woogdt. Opvallend veel essen staan bijvoorbeeld langs de Vleuterweideweg als erfafscheiding bij boerderijen. Een fraaie, alleenstaande es, met een stamomtrek van 3.60 m. staat aan het eind van de Thematerkade.

Eveneens zeer karakterbepalend is de schietwilg, waaronder aan de Hof ter Weijdeweg zelfs een exemplaar met een onderstam van 6.45 m. Als in-

en De Meern ten zuiden van de Rijksstraatweg: polder Oudenrijn. Door het aantal bomen in dit open gebied liet zelfs een boomvalk zich verleiden om hier te broeden. En zowel Thematerdijk als Huppeldijk ontlenen hun charme aan de vele knotwilgen langs de weg. Overigens staan daartussen, zowel hier als elders rond Vleuten, ook veel knotpopulieren. Waar de weg door sloten begeleid wordt, zijn de bomen in



heemse boom is ook de zwarte els opvallend aanwezig, met name boven 't Spijck, waar langs de Bijleveld de els de opvallendste boom is in het reservaat van Staatsbosbeheer aldaar. Niet echt inheems is de Canadese populier, maar de mate waarin hij is aangeplant wekt de indruk alsof hij van oudsher hier altijd heeft thuisgehoord. Een populier met een opvallend dikke stam van 5.50 m. staat bij 't Spijck. Dat onze inheemse bomen zich in het gebied nog altijd spontaan uitzaaien is te zien bij de ruïne van Nieuwveld ten westen van De Meern, waar essen, wilgen, elzen en ook nog andere soorten alles overwoekeren en weer proberen het oude oerwoud te herstellen.

### Snoeivormen

Opvallend aan de oude 'natuurbomen' is de meestal duidelijk aanwezige menselijke cultuur. Afgezien van de plantwijze, in rijen en langs sloten of wegen, is er heel vaak sprake van speciale snoeivormen. Zo zijn de vele wilgen en wilgengroepen meestal tot knobomen gesnoeid en omgevormd. Zoals met zoveel natuur, liggen tegenwoordig ook aan het onderhoud van deze knotwilgen meer historische en landschappelijke motieven ten grondslag, dan economische. Net als hooi van schrale graslanden en plaggen van de heidevelden zijn ook twijgen en takken van knobomen voor de meeste boeren weinig interessant meer.

Een fraai stukje oud landschap met diverse rijen knotwilgen langs de sloten ligt er nog tussen Utrecht

de richting van de zompige slootkant vaak scheef weggezakt. Ze zorgen dan voor een karakteristiek beeld van schuin van de weg afstaande bomen.

De knotwilgen zijn meestal van de soort 'Salix alba', ofwel schietwilg, maar een knotwilg bij 't Spijck is een kraakwilg, zoals bij oude knotwilgen wel vaker het geval is. Deze boom hangt inmiddels horizontaal over de sloot, met in zijn 5.00 m. dikke stam een uitgesleten spoor van eenden en andere dieren, die hier via de boom kennelijk al vele jaren in of over het water gaan. Van de es staan verscheidene grote geknotte exemplaren boven de Ockhuizerweg. De niet toegankelijke kooiplas langs de A2 wordt zelfs langs het kooipad omringd door zo'n honderd oude en soms weer met varens begroeide knot-essen, die ondermeer ook gastvrijheid verlenen aan bos-, en steenuilen. Veel essen in het gebied staan ook als hakhout in hakhoutbosjes, vaak samen met els. Vaak vormen zulke essen dan enorme stobben, zoals in een essen-hakhoutbos boven Harmelen (hoek Rijndijk/Dorpeldijk). Sommige essen staan hier op stobben met omtrekken zelfs tot 6.00 meter! Vrijwel altijd door de mens onder handen genomen zijn oude lindes in het gebied. Deze zijn dan steeds leivormig gesnoeid. Bij zo'n vijftig huizen en boerderijen in het gebied herinneren zulke leilindes aan de tijd dat de mens zich als nietig wezen nog afhankelijk voelde van natuur en boven-natuur. De linde beschermd volgens onze voorouders tegen onheil, boze geesten en andere

machten die onze menselijke macht te boven gingen. Deze bomen herinneren daardoor nog altijd aan een natuurafhankelijkheid die wij zelf nu door schade en schande weer opnieuw ontdekken, of nog ontdekken moeten?

### **Andere opvallende soorten**

Naast peer, appel, pruim, walnoot, wilg, es, populier, els en linde is ook de treurwilg een opvallende verschijning in het gebied. Veelal markeren ze inritten naar huizen of boerderijen. Een wel hele grote staat op de hoek van de Alendorperweg en de Utrechtse weg. Menige boerderij wordt ook gemarkeerd door een grote kastanje. Voor een enorme kastanje aan de Hoge Weide wordt zelfs met verkeersborden en strepen op de weg het verkeer gewaarschuwd en omgeleid. Deze boom is helemaal verweven met de geschiedenis van deze boerderij en werd ook bij elke bruiloft hier in de levensloop vermeld. Als u hem wilt zien dan moet u op Hoge Weide 6 zijn. Dat is waar die grote kastanje staat! Oude buitenplaatsen en buitenhuizen onderscheiden zich wat de bomen betreft door typerende soorten als plataan en taxus, zoals onder andere bij Rheijngaerde. Hier staat ook de tulpenboom, die ook vlakbij in Utrecht op 'Welgelegen' en 'Rijnlust' te vinden is en naar het lijkt een 'must' was voor de vroegere landgoedeigenaren hier.

### **Haarzuilens en Park Voorn**

Rond kasteel Haarzuilens is aan het begin van de eeuwen een parkbos aangelegd. Bij de aanleg hiervan werden naast de gangbare boomsoorten als zomereik, es en beuk, allerlei minder algemene soorten en rassen aangeplant, zoals wintereik, moerascypres, thuja en oosterse plataan. Diverse van deze bomen behoren nu landelijk gezien tot de grootste en oudste van hun soort, zoals moeraseik, treurbeuk, varenbeuk, hangende zilverlinde, zwarte noot, vleugelnoot en hickorynoot. Bosuilen, buizerden en wespendien bewijzen dat hier in het destijds open landschap een bos van betekenis ontstaan is. Ook Park Voorn tegen Utrecht aan is wat betreft de bomen van grote waarde. Naast vijf dikke lindes als restant van een oude lindelaan en een groep hoge platanen staat hier een groep eiken, waarvan de dikste een stamomtrek heeft van 5.20 m. (zie afb.) Een vleugelnoot met een stam van 5.10 m. in omtrek is nog uitzonderlijker, maar deze boom is inmiddels wel een 'knotvleugelnoot' geworden. Van een hier groeiende esdoornsoort was zelfs in het bestand van de Bomenstichting nog geen grotere geregistreerd.

### **Huppeldijk**

Direct buiten Utrecht liggen langs de Huppeldijk oude griendwilgculturen. De waarde van deze grien-

den werd vorig jaar onderstreept door de zeldzame krekeltzanger. Volgens de boeken heeft deze 'dwaalgast' nog nooit in Nederland gebroed. Wekenlang echter heeft deze vogel hier gezongen en had hij hier een territorium. Frappant was daarbij dat de ontdekker van deze vogel hier speciaal was gaan luisteren omdat het gebied hem deed denken aan rivierbossen langs de Donau waar hij vroeger de krekeltzanger had horen zingen. Kennelijk herkende ook de krekeltzanger zelf in de grienden langs de Huppeldijk iets van zijn eigenlijke biotoop! De griendwilgculturen zijn deels verwilderd met onder andere spontaan opgeschoten meidoorns en als zodanig eigenlijk heel uniek. Bijzonder is ook een gedeelte met al oud en spontaan opgeschoten eikenbos. In dit eikenbos staan de bomen nu eens niet keurig op rijtjes, maar willekeurig door elkaar, zoals gebruikelijk wanneer de natuur zelf plant en zaait.

### **Bomen bij oude boerderijen**

Veel waardevolle bomen in het gebied staan bij oude boerderijen. Zo accentueren de bomen heel nadrukkelijk de historische waarde van de oude boerderij 'De Engh', waar Enghlaan, Smalle Themaat en Proost-Wetering bij elkaar komen. Oude fruitbomen, leilinden, een beuk, een grote iep en een grote haagbeuk geven aan dat hier al langer dan vandaag sprake is van menselijke cultuur. Naast een dikke populier maakt ook een es hier indruk met een stobbe van 5.40 m. omtrek. In de directe omgeving staan nog verscheidene oude knotwilgen.

Een historische plek met diverse oude bomen is ook 't Spijck. Ook hier staan nog diverse oude fruitbomen, met daarnaast knotwilgen, oude essen, elzen en bij de boerderij de gezamenlijke kroon van twee kastanjes. Een oude peer en oude schietwilgen vormen levende monumenten op boerderij 'Hof ter Weijde' aan de Hof ter Weijdeweg. Tussen De Meern en Harmelen worden langs de Leidsche Rijn verscheidene oude boerderijen omlijst door oude fruitbomen en leilinden. Ook andere historische plaatsen hebben gelukkig nog vaak historische bomen. Zo liggen rond 'Huize Harmelen' nog oude fruitboomgaarden en bospercelen met daarin een grote bruine beuk en enkele zware iepen. Ook bij de ruïne ten westen van De Meern staan nog oude fruitbomen. De ouderdom van de boerderij alhier wordt mede aangegeven door twee leilinden en een enorme noteboom. Op één plek in het gebied rond Vleuten is nog een notenboomgaard. Ook dat is weer een historische plek: kasteel Den Ham. Laten we hopen dat in de toekomst de bomen in dit gebied blijven herinneren aan onze geschiedenis en deze geschiedenis mede door de bomen levend blijft.

*J.F.K. Kits Nieuwenkamp*